

ОСНОВНІ ПІДХОДИ

ДО ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

в контексті формування суб'єктної позиції студентів

ПЕВНА С. Є.

УДК 378.016:811.111

У ПЕДАГОГІЧНІЙ науці відбувається перехід до гуманістичної парадигми, що акцентує увагу на проблемі людини, розвитку її суб'єктних характеристик як складників її суб'єктної позиції. Суб'єктна проблематика посідає сьогодні одне з центральних місць у теоретико-прикладних дослідженнях наук про людину й стає пріоритетним напрямом у дослідженні психолого-педагогічних механізмів особистісно-професійного розвитку. У зв'язку з докорінними змінами, що відбуваються у сфері вищої професійної освіти, основною цінністю стає особистість майбутнього спеціаліста. Зміни в багатьох сферах суспільства зумовлюють нові вимоги до випускників вищих навчальних закладів, істотно акцентуючи увагу на суб'єктному складнику їхнього професійного розвитку. Отже, доцільним є дослідження підходів до формування сучасної моделі особистості у процесі професійної освіти.

Під час роботи над цією статтею перед нами постали такі завдання: розглянути та порівняти основні підходи до викладання англійської мови в контексті формування суб'єктної позиції студентів, проаналізувати їх і виявити позитивні якості та недоліки.

На фоні змін цілей та змісту навчання й мотивації вивчення іноземних мов сьогодні під егідою Ради Європи – міжнародної організації, що допомагає країнам Європи в узгодженні цілей та змісту навчання іноземним мовам, – був упроваджений у практику навчання іноземним мовам комунікативно-орієнтований підхід з метою „збереження та збільшення багатой мовної та культурної спад-

щини різних народів, для інтенсивного обміну науковою та технічною інформацією, досягненнями в галузі культури, ідеями, робочою силою, для підвищення мобільності людей” [5]. Ключовим принципом навчання є „орієнтація на опанування мовою як засобом спілкування в реальних життєвих ситуаціях, що є актуальними для учнів” [5], а граматику та лексику розглядають як засіб виконання комунікативних цілей. Те, що Україна ввійшла до складу Ради Європи, передбачає узгодження освітніх стандартів України з загальноєвропейськими стандартами, отже, матеріали Ради Європи, у яких розглядаються два види компетенції у сфері іноземної мови (загальна та комунікативна), є обов'язковими для застосування на практиці в Україні. Під компетенцією розуміють наперед задану вимогу до освітньої підготовки. Зупинимось більш детально на важливих для нашого дослідження комунікативних компетенціях.

До них відносять власне мовні компетенції: а) граматична або лінгвістична (знання граматичних правил та словникових одиниць для створення осмисленого висловлення); б) соціолінгвістична компетенція (здатність обирати та використовувати відповідні мовні форми та засоби залежно від ситуації спілкування); в) дискурсивна компетенція (здатність до побудування цілісних, пов'язаних та логічних висловлювань різних стилів в усній та письмовій мові); а також г) соціокультурна компетенція (знання культурних особливостей носіїв мови, їхніх звичок, традицій, норм поведінки, етикету та вміння розуміти й адекватно використовувати їх у спілкуванні).

Отже, комунікативно-орієнтований напрям у навчанні іноземних мов є пріоритетним і відповідає вимогам сучасності, а також

може розглядатися як засіб досягнення остаточної мети навчання, що формулюється таким чином: навчання мовам як засобу спілкування та приєднання до культури країн носіїв мови та їхньої психології. У межах цього дослідження нами було виділено три основні методики (або підходи) навчання: комунікативна, інтенсивна та лінгвокультурологічна, які відповідають меті моделі формування суб'єктної позиції студентів засобами англійської мови – вихованню активної, розвиненої особистості, що спрямовані на розвиток світогляду, мотивації, творчої ініціативи, а також на досягнення ефективної комунікації.

Комунікативна методика (або комунікативний підхід) спрямована саме на можливість спілкування. Комунікативний підхід з'явився на початку 70-х рр. ХХ ст. та набув великого поширення в Європі та США. Його основою (повна назва – комунікативно-адаптивний підхід – *The Communicative-Adaptive Approach*) стали дослідження, проведені Р. Ленгсом. Американський професор-психіатр запропонував теорію емоційного життя та психоаналізу, яка фокусувалася на людських адаптаціях до подій, що переживаються емоційно, до того ж, адаптації можуть бути свідомими і несвідомими. Р. Ленгс звертає увагу на дві характерні риси комунікативного підходу: „перша – що цей підхід є новим способом зрозуміти емоційно-забарвлені комунікації, друга полягає в тому, що основна функція розуму, відповідального за обробку емоцій, – це швидка адаптація до подій, на які людина емоційно реагує” [3].

Із чотирьох основних видів діяльності, з яких складається будь-який мовний тренінг (читання, писання, говоріння та аудіювання), особливу увагу приділяють саме двом останнім. В Україні особливої популярності набули навчальні посібники, створені в Оксфорді та Кембриджі (*Headway, Upstream, English Grammar in Use, English File* та ін.). Оксфордський та кембриджський підходи до мови об'єднують те, що в основу роботи більшості курсів покладено комунікативну методику, інтегровану з деякими традиційними елементами викладання. Вона передбачає максимальне

занурення студента в мовний процес, що досягається за допомогою зведення апеляції до рідної мови мінімально.

Основна мета цієї методики – навчити студента спочатку вільно говорити мовою, а потім думати нею. Комунікативна методика передбачає рух від розвитку всіх мовних навичок до усвідомлення законів мови, вправи, спрямовані на механічне відтворення, відсутні в цій методиці: їх місце посідають ігрові ситуації, робота з партнером, завдання на пошук помилок, порівняння та зіставлення, що підключають не тільки пам'ять, але й логіку, уміння мислити аналітично та образно. Для пояснення нових лексичних конструкцій викладач застосовує велику кількість різноманітних прийомів: повернення до вже відомих слів та висловлювань, відео- та аудіоматеріали, ситуації з повсякденного життя, діалоги, ігри, творчі завдання. Дуже поширеним у цій методиці є дискусійні ігри, коли студенти висловлюють свою думку з приводу будь-якого питання чи ситуації. Увесь комплекс прийомів, орієнтованих на розвиток не тільки мовних навичок, але креативності та загального світогляду студента, допомагають створити англійське середовище, у якому повинні „функціонувати” студенти: читати, спілкуватися, брати участь у рольових іграх, висловлювати свої думки, робити висновки. Мова дуже тісно пов'язана з культурними особливостями країни.

Спілкування як одна з основних діяльностей юнацтва є центральною ланкою цього комунікативного підходу. Правильно організоване спілкування позитивно впливає на засвоєння знань із дисципліни та має потужний виховний вплив: „знання предмета виявляються більш міцними, коли предмет навчальної діяльності постає як засіб спілкування” [1], особливо під час використання ігрових ситуацій. У груповому навчанні в процесі спілкування колектив впливає на становлення особистості кожного студента, загальний творчий потенціал перевищує потенціал окремого студента, у процесі спілкування студенти обмінюються думками, результатами досягнень, дискутують, також підвищується моти-

вація (відповідальність, задоволення від публічного успіху, виховується толерантне ставлення один до одного, здатність зрозуміти думку іншої людини) та ін. Особливі прийоми організації навчальної діяльності спрямовані на розвиток творчої діяльності та ініціативи студентів, самостійності їхніх суджень, пізнання культури, традицій, норм країни, мова якої вивчається, сприяють міжкультурному діалогу [4].

Зважаючи на сказане вище, зауважимо, що комунікативний підхід у навчанні іноземних мов має багато позитивних аспектів, але не можна не згадати про істотні недоліки цього підходу: недостатньо уваги приділено таким питанням іншомовної культури, як читання та письмо; хоча особливу увагу приділено лексичі та говорінню, граматику залишається осторонь, а без оволодіння граматичними конструкціями неможливо досягти правильності мови.

Інтенсивна методика. Останні десятиріччя характеризують великим обсягом інформації, прискоренням науково-технічного прогресу, дефіцитом часу, постійними стресами, перевантаженнями та ін. Тому не є дивним той факт, що люди шукають способи оволодіння засобами та методами психорегуляції, намагаються навчитися якнайкраще розпоряджатися своїми психічними ресурсами та часом, а викладачі намагаються знайти спосіб передати студентам якнайбільшу кількість інформації за менший відрізок часу. Через це поява інтенсивного методу в методиці викладання іноземної мови є закономірною, оскільки він апелює до використання резервів людської психіки. Інтенсифікація навчання – це „передача більшого обсягу інформації студентам за умови незмінної тривалості навчання без зниження вимог до якості знань” [1].

Підвищення темпів навчання досягають шляхом удосконалення змісту навчального матеріалу та методів навчання, що відображено в таких принципах інтенсивного підходу до навчання: 1. *Принцип колективної взаємодії.* Для навчального процесу, який спирається на цей принцип, характерним є широке використання колективних форм пізна-

вальної діяльності, ефективно та активно спілкування студентів, яке стає основним засобом оволодіння предметом, а також обмін досвідом, ідеями, знаннями у процесі парної та групової роботи, рольових ігор. Колективні взаємовідносини постають засобом підвищення мотивації, соціально-психологічних стимулів навчання. 2. *Принцип особистісно-орієнтованого спілкування,* заснований на впливі спілкування, його характеру на реалізацію виховних та освітніх цілей. Особистісно-рольове спілкування на іноземній мові є основою побудування навчально-пізнавального процесу, що мобілізує творче мислення студентів [4]. 3. *Принцип рольової організації навчально-виховного процесу* тісно пов'язаний з двома попередніми. Під час проведення рольових ігор та діалогів від імені різних образів виявляються особистісні характеристики студентів. Водночас рольова гра – це один із ефективних засобів стимулювання пізнавальної діяльності. 4. *Принцип концентрованості* в організації навчального матеріалу та навчального процесу. Цей принцип передбачає раціональний відбір навчального матеріалу з виділенням у ньому основного та додаткового матеріалу з відповідним відбором основної та додаткової літератури; перерозподіл навчального матеріалу з тенденцією викладання нового навчального матеріалу на початку заняття в період максимальної активності студентів, а також економічне та оптимальне використання навчального часу. 5. *Принцип поліфункціональності* відображає специфіку системи вправ в інтенсивній методиці навчання. Найбільш продуктивним у навчанні іноземних мов вважають підхід, що поєднує оволодіння мовною діяльністю та мовним матеріалом. Поліфункціональність вправ, що полягає в тренуванні використання кожної конструкції серією вправ, де в різних ситуаціях реалізується одне й те саме комунікативне вміння, дозволяє реалізувати цей підхід. 6. *Принцип проблемності* в навчанні. Оскільки одним із завдань сучасної освіти є формування та розвиток здатності творчого перетворення світу в студентів, а процес творчості містить відкриття нового (нових знань,

проблем, способів їх вирішення), то саме проблемне навчання, під яким розуміють „навчання вирішенню нестандартних завдань, у процесі якого студенти засвоюють нові знання, уміння та навички” [1], сприяє виконанню цього завдання. Сутність проблемного підходу в навчанні полягає в тому, що викладач не повідомляє готові знання студентам, а ставить перед ними проблемні завдання, спонукаючи їх шукати шляхи та засоби їх вирішення. 7. *Принцип індивідуалізації* навчання полягає в урахуванні особистісних характеристик для розробки індивідуальних завдань та вибору форм спілкування. 8. *Принцип новизни* полягає у використанні найновіших наукових даних в галузі педагогіки та психології для розробки форм і методів навчання, а також в тому, що в процесі навчальної діяльності застосовують сучасні засоби та мовні матеріали відповідають вимогам сучасності. 9. *Принцип прогресивності* полягає в прагненні до результативності навчання та рівномірному русі всіх студентів у процесі пізнання незалежно від рівня їхніх знань та індивідуальних здібностей, що досягається за допомогою впровадження індивідуального підходу та невеликої кількості студентів у групі. 10. *Принцип варіативності* передбачає різноманітність форм та засобів навчання, використання аудіовізуальних, технічних та інформаційних способів навчання.

Лінгвокультурологічний підхід з’явився у зв’язку з увявленням про мову як про явище культури. У ХХ ст. стає дуже важливим розуміння мови як продукту культури, її важливого складника. Поява цієї ідеї та розвиток лінгвокультурології – комплексної галузі наукового знання про взаємозв’язок та взаємний вплив мови та культури – пов’язана з кількома факторами. Це передусім бурхливий розвиток гуманітарних наук та поява великої кількості відомостей у педагогіці, психології, культурології, соціології, політології та ін., у зв’язку з чим виникла необхідність виявлення основних аспектів у спілкуванні, поведінці, свідомості людей, а також у сис-

темі їхніх цінностей та мові. Глобалізація призвела до необхідності врахування різних нюансів світогляду представників різних культур. Мова, своєю чергою, і є тим засобом, який осмислює колективний досвід, закодований у словах, фразеологічних одиницях, текстах та ін. Проблема взаємодії мови та культури є однією з центральних у мовознавстві. У другій половині ХХ ст. на стику історії, соціології, психології, антропології, лінгвістики, мистецтвознавства виникла лінгвокультурологія – наука, що займається дослідженням історичних та сучасних мовних фактів через призму духовної культури [2].

Перші спроби вирішення проблеми взаємодії мови та культури були зроблені В. Гумбольдтом. Основна ідея його концепції полягає в тому, що матеріальна та духовна культура втілюється в мові, яка є ланкою між людиною та навколишнім світом. Важливим для цього дослідження є також положення про те, що внутрішня форма мови – це вираження культури народу.

Освоєння людиною нової мови означає не лише її культурне зростання, але й розвиток не освоєних раніше способів вираження думок та почуттів. Не викликає сумніву той факт, що мова та культура взаємопов’язані. Але характер цього взаємозв’язку викликає сперечання серед представників ученого світу, що займаються проблемою співвідношення мови та культури.

Ми дотримуємося такої думки: мова є не тільки частиною культури, але й багато в чому частиною, що утворює систему, оскільки, коли відбуваються зміни в мові під впливом вимог сучасності, мова змушує змінюватись і культуру. І навпаки, будь-які зміни в культурі людей відображені в змінах мови (з’являються та відходять на другий план чи витісняються деякі слова та вислови, змінюється інтонація та ін.)

Зважаючи на положення про те, що мова – це явище культури, ми дійшли висновку, що англійська мова – це явище англійської культури, отже, вивчаючи англійську мову, ми не

тільки долучаємося до культури в повсякденному розумінні, але й отримуємо можливість розвивати раніше не освоєні способи вираження почуттів, думок, що є характерними для англійської культури, оскільки кожна мова в цьому розумінні має свою унікальність.

Людям, які хочуть долучитися до культури мови, яку вони вивчають, необхідно пояснити культурний фон, який стоїть за одиницями мови та дозволяє співвіднести поверхові структури мови з їхньою глибинною сутністю. Тому, спираючись на цей підхід у викладанні іноземної мови, учитель багато уваги приділяє прислів'ям, приказкам, фразеологізмам, акцентуючи на різних значеннях, які вкладають представники різних культур в одні й ті самі слова.

Характерними принципами лінгвокультурологічного підходу є такі: 1) оволодіння всіма аспектами іноземної мови через призму культурного фону; 2) автентичність досягається тим, що навчання відбувається на реальних текстах, літературних творах, аудіо- та відеоматеріалах; 3) комплексність, тобто взаємопов'язано вивчаються всі аспекти мови: говоріння, аудіювання, читання та письмо; 4) принцип новизни, тобто в процесі навчання студентам пояснюють найновіші нюанси мови, особливості використання різних лексичних та граматичних структур; 5) принцип традиційності досягають шляхом вивчення звичаїв, норм поведінки та етикету країни, мову якої вивчають.

Очевидними перевагами лінгвокультурологічного підходу є: розширення культурного світогляду студентів; ознайомлення з традиціями та етикетом країни, мову якої вивчають; взаємопов'язане вивчення всіх аспектів іноземної мови; прагнення до діалогу культур, виховання толерантності та поваги до інших націй; дослідження взаємозв'язку між мовою та характером і культурою його носія; заняття мають творчий, пізнавальний, проблемний характер.

Проте в цього підходу є також і недоліки. Серед них можна виділити такі: не завжди є можливість подати матеріал в лінгвокульту-

рологічному контексті; викладач повинен мати культурологічну базу підготовки та необхідна ретельна підготовка до кожного заняття, що вимагає з його боку великих витрат часу.

Отже, нами були розглянуті три підходи до вивчення іноземної мови: комунікативний, інтенсивний та лінгвокультурологічний. У результаті аналізу літератури з цих підходів були виявлені переваги та недоліки всіх трьох методик, унаслідок чого ми дійшли висновку, що для досягнення мети формування суб'єктної позиції студентів засобами іноземної мови неможливо зупинити свій вибір на будь-якій з цих методик (підходів). Найбільш ефективним та результативним ми вважаємо вибіркове, комбіноване та гармонійне застосування окремих елементів кожної з них залежно від ситуації. Кожен із зазначених вище підходів має певні недоліки та потребує деякої доробки й удосконалення, що складатиме перспективи наших подальших досліджень у цьому напрямі.

Література

1. Буланова-Топоркова М. В. Педагогика и психология высшей школы / М. В. Буланова-Топоркова. – Рн/Д : Феникс, 2006. – 512 с.
2. Маслова В. А. Лингвокультурология / В. А. Маслова. – М. : Академия, 2001. – 208 с.
3. Мильруд Р. П. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения ИЯ / Р. П. Мильруд, И. Р. Максимова // Иностр. языки в школе. – 2000. – № 4.
4. Савченко С. В. Субъектность личности в контексте социально-педагогического подхода / С. В. Савченко / Социальная педагогика: теория и практика. – 2005. – № 3. – С. 9 – 13.
5. „Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, преподавание, оценка” (Common European Framework of Reference: Learning, Teaching, Assessment). – Страсбург, 1996.

Певна С. Є. Основні підходи до викладання англійської мови в контексті формування суб'єктної позиції студентів

Статтю присвячено розгляду основних підходів до викладання англійської мови в контексті формування суб'єктної позиції студентів. Автором розглянуто три підходи до навчання англійської мови: комунікативний, інтенсивний та лінгвокультурологічний. У результаті дослідження було виявлено переваги та недоліки всіх трьох методик, унаслідок чого автор дійшов висновку, що для досягнення мети формування суб'єктної позиції студентів засобами англійської мови неможливо зупинити свій вибір на будь-якій із цих методик (підходів), а треба вибірково, комбіновано та гармонійно використовувати окремі елементи кожної з них залежно від ситуації.

Ключові слова: метод, мотивація, освітня діяльність, підхід, принцип.

Певная С. Е. Основные подходы к преподаванию английского языка в контексте формирования субъектной позиции студентов

Статья посвящена рассмотрению основных подходов к преподаванию английского языка в контексте формирования субъектной позиции студентов. Автором рассмотрены три подхода в обучении английскому языку: коммуникативный, интенсивный и лингвокультурологический. В результате исследования были выявлены преимущества и недостатки всех трех методик, вследствие чего автор пришел к выводу, что для достижения цели формирования субъектной позиции студентов средствами английского языка невозможно остановить свой выбор на какой-либо из данных методик (подходов), а следует выборочно, комбинированно и гармонично использовать отдельные элементы каждой из них в зависимости от ситуации.

Ключевые слова: метод, мотивация, образовательная деятельность, подход, принцип.

Pevna S. Ye. Basic approaches to English language teaching in the context of students' subject position formation

In the course of work at this article author had the following objectives: to consider basic approaches to English language teaching in the context of students' subject position formation, to compare them and to determine benefits and drawbacks of each approach. The article views basic approaches to English language teaching in the context of students' subject position formation. Within the framework of this research the author distinguished three basic approaches (methods) in teaching: communicative, intensive and cultural-linguistic, which correspond to students' subject position formation objective by means of the English language – active and advanced personality development. It was determined that the approaches mentioned are focused on widening the world view, motivation level increase, creative initiative cultivation and effective communication performance. The scientific literature analysis results, concerning the approaches viewed, show advantages and disadvantages of each approach. As a result the author came to the conclusion that achieving the objective – student's subject position formation by means of English language, is impossible by means of one method. The author considers selective, integrated, balanced and appropriate use of each approach separate elements and drawbacks rework the most effective. This selective method meets the requirements of English language teaching in the context of students' subject position formation final objective, which can be formulated in such a way: teaching foreign language as a mean of communication, foreign country cultural inclusion, active and advanced personality formation.

Key words: method, motivation, educational activity, approach, principle.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.